

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 15, Eylül/September 2025, ss. 745-758.

Geliş Tarihi–Received Date: 12.06.2025 Kabul Tarihi–Accepted Date: 16.09.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

KUTSAL TOPRAKLARIN KURTARILMASINDA MEMLÛK ENGELİ: FIDENZIO DA PADOVA, KORYKOSLU HAYTON, JACQUES DE MOLAY VE FOULQUES DE VILLARET’NİN HAÇLI SEFERİ PROJELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1718493>

 MUHİTTİN ÇEKEN*

ÖZ

1291’de Akkâ’nın “düşüşünden” sonra Hristiyan Batı’nın yaklaşık iki asırlık Haçlı Seferleri serüveni fiilen sonra erdi. Kıbrıs ve Kilikya Ermeni krallıkları dışında Latinlerin söz sahibi olabileceği bir alan kalmadı. En önemlisi de seferlerin temel motivasyon kaynağı olan Kutsal Topraklar kaybedildi. Bu sonuç, Hristiyan Batı Dünyası için sürpriz değildi belki ama her halükârda toplum üzerinde yarattığı etki, hayal kırıklığı şeklinde oldu. Bunu telafi etmek, Katolik Kilisesinin önceliği arasındaydı ve Papalığın buna dair bazı tasarrufları vardı. Nitekim Kutsal Toprakların kurtarılması ve Yakın Doğu’da Latin hâkimiyetinin yeniden tesisi için Papalığın harekete geçmesi çok uzun sürmedi. Bu noktada atılan ilk adım, seferlerin teorik çerçevesini çizmekti. Uzun süre Doğu’da bulunmuş, bölgenin siyasî, fizikî, dinî ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında derin malumata sahip Fidenzio da Padova, Korykoslu Hayton ve askerî tarikatların üstad-ı âzamları Jacques de Molay ile Foulques de Villaret, Papalığın arzuladığı başarılı sefer projesine katkı sağlayabilecek ideal kişiler arasındaydı. Bu noktada başvuru ilk isim Fidenzio da Padova oldu. Fidenzio’yla atılan Batı’nın Kutsal Toprakları Kurtarma projesinin teorik alt yapısı, daha sonra Kilikya Ermeni Krallığı hanedanlığına mensup Korykoslu Hayton ile askerî tarikatların üstad-ı âzamları Molay ve Villaret’nin projeleriyle güçlendirilmeye çalışıldı. Her biri kendi yazarının gözlem ve tecrübesine göre farklı taktik ve strateji içeren bu projelerde ortak hedef Kutsal Topraklar iken, işaret edilen düşman Memlûk Sultanlığı idi.

Çalışmada, Papalığın “Kutsal Toprakları Yeniden Kurtarma” motivasyonunun Fidenzio da Padova, Korykoslu Hayton, ve Jacques de Molay ile Foulques de Villaret’nin projelerine nasıl yansıdığı konusu ele alınmıştır. Seferin başarıya ulaşması noktasında söz konusu projelerin Memlûk Sultanlığına karşı çizdiği taktik ve stratejiler değerlendirilmiştir. Projeler mukayese edilerek aralarındaki fark ve benzerlikler ortaya konmaya çalışılmıştır. O dönemin şartları çerçevesinde bu projelerin gerçeklik boyutu tartışılmıştır. Nihayetinde bu teorisyenlerin sırasıyla sahip oldukları dinî, siyasî ve askerî kimliğin, projelerindeki taktik ve stratejiyi nasıl belirlediği konusu analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haçlı Seferleri, Memlûk, Fidenzio da Padova, Korykoslu Hayton, Jacques de Molay, Foulques de Villaret.

THE MAMLÛK OBSTACLE IN THE RECOVERY OF THE HOLY LAND: A COMPARATIVE EVALUATION OF THE CRUSADE PROJECTS OF FIDENZIO DA PADOVA, HAYTON OF KORYKOS, JACQUES DE MOLAY, AND FOULQUES DE VILLARET

ABSTRACT

The nearly two-century-long crusade of the Christian West ended with the “fall” of Acre in 1291. The Latins were no longer influential, except in Cyprus and the Armenian kingdoms of Cilicia. Most significantly, the crusades’ primary source of inspiration—the Holy Land—was lost. This result may not have come as a surprise to the Christian Western world, but in any case, its impact on society was one of disappointment. Making amends was a priority for the Catholic Church and the Papacy had some measures to do so. As a matter of fact, it did not

* Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, E-Posta: muverrihceken@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4999-8214.

KUTSAL TOPRAKLARIN KURTARILMASINDA MEMLÛK ENGELİ: FIDENZIO DA PADOVA, KORYKOSLU HAYTON, JACQUES DE MOLAY VE FOULQUES DE VILLARET’NİN HAÇLI SEFERİ PROJELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

take long for the Papacy to mobilize for the liberation of the Holy Land and the restoration of Latin rule in the Near East. The first step taken at this point was to draw the theoretical framework for the campaigns. Fidenzio da Padova, who had been in the East for a long time and had a deep knowledge of the political, physical, religious and socio-economic structure of the region, Hayton of Korykos, Jacques de Molay and Foulques de Villaret, masters of the military orders, were among the ideal persons who could contribute to the successful campaign project desired by the Papacy. At this point, Fidenzio da Padova was the first name consulted. The theoretical infrastructure of the Western motivation to liberate the Holy Land, which was laid with Fidenzio, was later strengthened with the projects of Hayton, a member of the dynasty of the Armenian Kingdom of Cilicia, and Jacques de Molay and Foulques de Villaret, masters of the military orders. In these projects, each with different tactics and strategies according to the observations and experience of their authors, the common goal was the Holy Land, while the common enemy was the Mamluk Turkish Sultanate.

The study analyzes at how the initiatives of Fidenzio da Padova, Hayton of Korykos, Jacques de Molay, and Foulques de Villaret reflected the papal drive to “Recover the Holy Land.” The tactics and strategies of these projects against the Mamluk Sultanate were evaluated in terms of the success of the expedition. The projects were compared and the differences and similarities between them were tried to be revealed. Finally, the reality dimension of these projects is discussed within the framework of the conditions of that period. As a result, it analyzed how the religious, political and military identity of these theorists, respectively, determined the tactics and strategy of their projects.

Keywords: Crusades, Mamlûk, Fidenzio da Padova, Hayton of Korykos, Jacques de Molay, Foulques de Villaret.

GİRİŞ

Birinci Haçlı Seferi sonrasında Urfa, Antakya, Kudüs ve Trablus’ta Latin devletlerin kurulması, Hristiyan Batı’nın yaklaşık iki asır boyunca Yakın Doğu’ya karşı izlediği siyasi ve askerî politikayı şekillendiren gelişmeyi aslında. Birinci sefer sonucunda elde edilen başarıyı muhafaza ederek en azından Latin devletlerin bölgedeki güvenliğini garanti etmek, Avrupa’nın bölgeye dair çizdiği stratejinin temelini oluşturdu. 1144 yılında Urfa Haçlı Kontluğu’nun Zengîler tarafından ortadan kaldırılmasına karşı kısa zamanda İkinci Haçlı Seferi’yle reaksiyon göstermesi, bir bakıma Avrupa’nın Yakın Doğu’daki bu tutunum stratejisinin bir yansımasıydı. Bu reaksiyonla birlikte Avrupa, Birinci Haçlı Seferi’nde elde ettiği hâkimiyet alanını en azından korumayı hedeflediğini ve buna tehdit oluşturacak her türlü siyasi ve askerî hamleye karşılık vereceğini gösteriyordu. 1187 yılındaki Hittin Savaşı, Batı’nın bu stratejisini uzun süre besleyecek bir sonuç ortaya çıkardı. Bu savaşla birlikte kaybedilen Kutsal Topraklara yeniden hâkim olma motivasyonu, Avrupa’nın Yakın Doğu’ya karşı siyasi ve askerî stratejisinde oldukça belirleyici oldu; “Kutsal Toprakları Yeniden Kurtarmak” ideolojisini dinamik tutan bir mefhum yarattı. 13. yüzyılın sonları ve özellikle 14. yüzyılın ilk yıllarına doğru bu mefhumun teorik çerçevesini çizen pek çok proje kaleme alındı. Bunlardan en erken tarihli olanı Fidenzio da Padova’nın “Kutsal Toprakların Yeniden Kurtarılması” amacını ortaya koyan *Erken Recuperationis Terre Sancte*¹ başlıklı projesiydi.² Fidenzio’nun projesi, Papalığın Kutsal Toprakları Kurtarma arzusunu belli bir plan çerçevesinde ve daha profesyonel bir zeminde ele alma düşüncesinin ilk somut göstergesiydi. Temeli 1274 yılındaki Lyon Konsili’nde atıldığı düşünülen proje her ne kadar 1291’de tamamlandıysa da,³ Batı’nın Haçlıların 1291 yılındaki nihai başarısızlığı öncesinde Kutsal Topraklara dair tasarrufunu göstermek açısından son derece önemliydi. Ancak Kutsal Toprakların Batı’nın gündemini en çok meşgul ettiği dönem, 1291 sonrasıydı.

Akkâ’nın 1291 yılında Müslümanlara kaybedilmesi, Batının yaklaşık iki asırlık Haçlı politikasının başarısızlığını ortaya koydu. Ancak Avrupa’da Kutsal Toprakların yeniden kurtarılacağına dair inanç ve beklenti devam ediyordu. Üstelik Yakın Doğu’da hâlâ Papalığın umutlarını canlı tutan ve yeni bir sefer konusunda önemli bir motivasyon kaynağı olan Kıbrıs ve Kilikya Ermeni krallıkları vardı. Latin etkisinin sürdüğü bu bölgeler aynı zamanda planlanacak yeni seferde Haçlılar için önemli üs niteliği taşıyordu. Haçlıların Yakın Doğu’daki son bakiyeleri olan bu krallıkların Müslümanların eline geçmeden stratejik avantajlarından istifade edilmesi için bir an önce harekete geçilmesi son derece önemliydi. Avrupa, yaklaşık on beş yıl süren bir bekleyişin ardından yeni bir Haçlı seferi için harekete geçti.⁴ Papa V. Clemens dönemi, bu sefer tasarısının gündemi en fazla meşgul ettiği

¹ Hristiyan Batı’nın Kutsal Topraklara dair eylem planının ilk örneğini oluşturan Fidenzio da Padova’ya ait Haçlı seferi projesinin Murat Çaylı tarafından Latince’den Türkçeye tercümesi için bkz. Fidenzio da Padova, *Liber Recuperationis Terre Sancte: Bir Fransiskan Rahibin Kutsal Toprakları Kurtarma Projesi*, çev. ve notl. Murat Çaylı, Selenge Yayınları, İstanbul 2025; ayrıca henüz taslak halindeyken bu metni gönderme nezaketinde bulunup okumama vesile olduğu ve özellikle bu makale konusunu bana tavsiye ettiği için kendisine teşekkürlerimi sunuyorum. Kendisinin bu süreçteki desteğinin makale yazım sürecini kolaylaştırdığını da özellikle belirtmek isterim.

² Murat Çaylı, *Bir Haçlı’nın Rüyası: Philippe de Mézières ve Haçlılar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021, s. 38.

³ Fidenzio da Padova, *age*, s. 12; Çaylı, *Bir Haçlı’nın Rüyası*, s. 38.

⁴ Muhittin Çeken, “Papa V. Clemens’in Haçlı Seferlerini Yeniden Diriltme Çabaları: Templier ve Hospitalier Şövalyelerinin Haçlı Projeleri”, *14. Yüzyılda Haçlılar ve Türkler*, Ed. Altan Çetin, Selenge Yayınevi, İstanbul 2023, s. 205-207.

ve bu amaca hizmet eden projelerin kabul edildiği bir süreç oldu.⁵ Bu dönemde kaleme alınan ve Papa V. Clemens'in şahsına sunulan pek çok Haçlı seferi projesi oldu. Ermeni hanedanlığı üyesi Korykoslu Hayton ile Templier ve Hospitalier şövalyelik tarikatlarının üstad-ı âzamları Jacques de Molay ve Foulques de Villaret'nin projeleri bunlardan bazılarıydı.

1. Projeler Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Ömrünün yaklaşık otuz yılını Doğu'da geçiren Fidenzio da Padova, bu süre zarfında yaptığı seyahatler, kurduğu ilişkiler ve edindiği izlenimler sayesinde bölgenin siyasi, askerî, kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında geniş malumat edinir. Uzun bir sürece yaydığı projesini de burada uzun zaman beraber yaşadığı Haçlılar ve bölgedeki Müslümanlar hakkında edindiği izlenim ve yaptığı gözlemlere dayanarak kaleme alır.⁶ Bu tecrübe ona, İslam ve Müslümanlar hakkında eserinde geniş değerlendirme yapabileceği bir alan açar. Fidenzio'nun İslam ve Müslümanlar hakkındaki düşüncelerinin şekillenmesinde muhtemelen o bölgenin yerel Hristiyanlarının da katkısı olmuştur; onlardan öğrendiği birçok detay bu konuya dair değerlendirmesini beslemiştir. Bu nedenle Fidenzio, elde ettiği bilgileri, ait olduğu toplum ve müntesibi olduğu dinin yarattığı ön yargıyla sunuyordu. Ancak her halükârda şahsı üzerinden Haçlıların İslam ve Müslümanlara karşı bakışını bir anlamda eserine yansıtılmış oluyordu.

Çeyrek asra yakın bir tecrübeye ve bu süre zarfında elde edilen geniş birikime dayanan Fidenzio'nun projesi; jeopolitik strateji, askerî taktik ve istihbarî bilgilerle tahkim edilmişti. Fidenzio, projesinde geç antik dönem yazarı Publius Vegetius Renuat'ın ilham alarak geliştirdiği bu "taktik ve stratejik teoremleri", Haçlıların hizmetine sunuyordu. Çok iyi tanıdığı düşmanları hakkında Haçlılara çok ince detaylara varan bilgiler veriyordu. Gion Wallmeyer'in da belirttiği gibi Fidenzio, 14.yüzyıla girerken Haçlıların sefer planlamasında yaşadıkları dönüşümü temsil ediyordu.⁷ Fidenzio, iki kısımdan oluşan projesinin ilk kısmına, Kutsal Toprakların Hristiyan hâkimiyetine kadar olan dönemin siyasi tarihiyle başlar. Kutsal Toprakların kaybedilme sebeplerine değindiği bu kısımda, Latin Hristiyanların dinî, ahlaki, siyasi ve idarî zafiyetlerine dikkat çeker. Özellikle Kutsal Topraklardaki otorite boşluğu ve Papalığın bu konuda gerekli atamaları yapmamasına vurgu yapar. Batı'daki siyasi otoritelerin dünyeye çıkarlar çerçevesinde birbirleriyle mücadele etmekten Kutsal Topraklara yardım konusunu ihmal ettiklerini dile getirir.⁸ Diğer birçok Haçlı seferi projesinde yer almayan bu detay, Fidenzio'nun alâmetifarikası olarak ön plana çıkar ve onun Haçlıların Müslümanların yoğun baskısı altında olduğu dönemde yaşadığı halet-i ruhiyesinin bir yansıması olarak değerlendirilir.⁹ Fidenzio'nun birinci kısımda en dikkat çeken ve asıl taktik ve stratejinin yer aldığı ikinci kısma bir geçiş niteliği taşıyan konu ise, uzun süre Doğu'da bulunmasının kendisine kazandırdığı bilgi ve tecrübeye dayanarak Sarazenlerin dinî ve kültürel yönleriyle alakalı yaptığı tenkitlerdir.¹⁰ Fidenzio, kültürel ve özellikle dinî değerlere sıkı sıkıya bağlılıkları nedeniyle dönüştürülmesini mümkün görmediği Sarazenleri, Hristiyanlar için büyük bir tehdit addeder ve onlara karşı askerî bir seferin meşruiyetini savunur.¹¹ Projenin ikinci kısmında Fidenzio, seferin başarılı olması için gerekli tüm teknik taktik ve stratejileri anlatmaya başlar. Ardından, sefer sonrasında ele geçirilmesi planlanan Kutsal Toprakların elde tutulması için yapılması gerekenler konusunda önemli tavsiyeler verir.¹² Bu açıdan değerlendirildiğinde, Fidenzio'nun Haçlı Seferinin Batı ayağını oluşturan hazırlık aşamasından ziyade, Haçlıların Doğu'da izleyeceği taktik ve strateji üzerine daha fazla odaklandığı görülür.¹³

Genel itibarıyla "Kutsal Toprakları Kurtarma" amacı taşıyan bu projeler arasında, Kilikya Ermeni hanedanlığı üyesi Korykoslu Hayton'un 1307 yılında Papa V. Clemens'e bizzat sunduğu *Flos Historiarum Terre Orientis*¹⁴ başlıklı eseri önemlidir. Hayton, belki de Haçlı seferi projesi yazarları içinde neredeyse tüm hayatını Doğu'da geçiren tek kişiydi ve Türk, Haçlı, Moğol denkleminde oluşan siyasi ve askerî iklimin en iyi şahitlerinden birisiydi. Bu nedenle, Papa V. Clemens'in kendisinden bir Haçlı seferi projesi talep etmesi tesadüf değildi. Hayton'un Doğu'nun siyasi ve coğrafi yapısı hakkındaki tecrübesi projesine net olarak yansiyordu. Nitekim Hayton, Altay Tayfun Özcan'ın belirttiği gibi, Haçlı seferini yalnızca askerî bir plandan ibaret

⁵ Sophia Menache, "The Hospitallers During Clement V's Pontificate: the Spoiled Sons of the Papacy?", *Military Orders II*, Ed. Helen Nicholson, Ashgate, Aldershot 1998, s. 155.

⁶ Antony Leopold, *How to Recover the Holy Land: The Crusade Proposals of the Late Thirteenth and Early Fourteenth Centuries*, Ashgate 2000, s. 17; Cornel Bontea, "The Theory of the Passagium Particulare: A Commercial Blockade of the Mediterranean in the Early Fourteenth Century?", V. 118, *A Military History of the Mediterranean Sea: Aspects of War, Diplomacy, and Military Elites*, Ed. Georgios Theotokis ve Aysel Yıldız, Leiden 2018, s. 204.

⁷ Gion Wallmeyer, "With Pen and Sword: With Pen and Sword Knights as Crusade Advisors between the 12th and the 14th Century", *Francia*, V. 46, 2019, s. 460.

⁸ Fidenzio da Padova, *age*, s. 21-33.

⁹ Leopold, *age*, s. 53, 54.

¹⁰ Fidenzio da Padova, s. 33-47.

¹¹ Leopold, *age*, s. 17, 88, 102.

¹² Fidenzio da Padova, *age*, s. 33-46, 102-105.

¹³ Leopold, *age*, s. 17.

¹⁴ *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı* başlığıyla Altay Tayfun Özcan tarafından Latince'den Türkçeye tercüme edilen eser için bkz. Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı: Memlûklere Karşı Avrupa-Moğol İttifakı Tasarısı (1307)*, çev. ve notl. Altay Tayfun Özcan, Kronik Yayınları, İstanbul 2023.

KUTSAL TOPRAKLARIN KURTARILMASINDA MEMLÛK ENGELİ: FIDENZIO DA PADOVA, KORYKOSLU HAYTON, JACQUES DE MOLAY VE FOULQUES DE VILLARET'NİN HAÇLI SEFERİ PROJELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

görmüyordu. Bu hareketi aynı zamanda; “tarihi, coğrafi, jeostratejik ve sosyo-ekonomik” bir bakış açısıyla değerlendiriyordu. Bu açıdan da meseleye ağırlıklı olarak “ideolojik ve finans” zaviyesinden yaklaşan diğer projelerden ayrılıyordu.¹⁵ Eser her hâlükârda, Doğu ve özellikle Memlûk tarihi hakkında güvenilir kaynaklardan beslenen bilgilerle doluydu.¹⁶ Hayton’un mensup olduğu hanedanlığın Moğollarla ilişkisi, yazdığı projedeki taktik ve tavsiyelerinin şekillenmesinde muhtemelen önemli rol oynamıştı. Bu nedenle, Haçlı-Moğol ittifakını hem Kutsal Toprakların kurtarılması hem de Kilikya Ermeni Krallığı’nın Papalık nazarında itibar kazanması açısından önemli görüyordu; Kutsal Toprakların kurtarılmasında Ermeni Krallığı’nın kilit rol oynadığı imajı çizmeye çalışıyordu.¹⁷ Hayton, dört bölümden oluşan projesinin ilk iki kısmını coğrafi ve tarihi bilgilere hasreder; Çin’den başlayarak Yakın Doğu’ya kadar geniş bir bölgenin coğrafi ve sosyo-kültürel yapısı hakkında önemli detaylar verir. Özellikle ikinci bölümde Roma, Sasani, Arap ve özellikle Türk siyasî tarihine dair genel bir anlatım yapar.¹⁸ Bu açıdan Fidenzio ile benzerlik gösteren Hayton, eserinin üçüncü bölümünün neredeyse tamamını Moğol tarihi ve kısmen Moğolların Memlûk Türkleri ile mücadelesine ayırır.¹⁹ Fidenzio’nun aksine konuya doğrudan giriş yapan Hayton, asıl konu olan Haçlı seferi projesini, dördüncü bölümden itibaren ele almaya başlar. Hayton projesini, seferin meşruî bir zemine dayandırılması, detaylı bir hesaplamayla seferin seyrini etkileyebilecek tüm eksikliklerin tedarik edilmesi, düşmanın tüm imkân ve stratejisi hakkında detaylı malumata sahip olunması, sefer için en ideal zamanın seçilmesi gibi dört temel üzerine oturtur. Büyük çaplı sefer düşüncesini, düşmanı yıpratıcı öncü birlik ve sonrasında genel taarruz şeklinde iki aşama üzerine inşa eder.²⁰

Papa V. Clemens’in proje talebinde bulunduğu diğer önemli iki isim Templier ve Hospitalier şövalyelik tarikatlarının üstad-ı âzamları Jacques de Molay ile Foulques de Villaret idi. Templier Şövalyelerinin Üstad-ı Âzamı Molay, 1270’lerden, Papa V. Clemens’in onu Batı’ya çağırdığı tarihe kadar neredeyse ömrünün yarısını Doğu’da geçirmişti. Haçlı Seferlerinin önemli aktörlerinden Templier Şövalyelerinin Üstadı olarak Doğu’nun siyasî, askerî dinamiklerine hâkimdi; bölgenin coğrafi ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında iyi malumata sahipti. Papanın tasarladığı Haçlı seferi hakkında fikir verebilecek ideal kişilerden birisiydi. Aynı şekilde Foulques de Villaret de Hospitalier Tarikatına bağlı olarak Doğu’da uzun süre deneyim kazanmış Haçlı ruhunu Papaya en iyi yansıtabilecek kişiler arasındaydı.²¹ Bunun farkında olan Papa, iki tarikatın üstad-ı âzamlarını Batı’ya davet etti. Davetin iki amacı vardı. Birisi, aralarındaki rekabetlerden dolayı Haçlı mücadelelerine zarar verdiği düşünülen iki tarikatı birleştirme konusunu gündeme getirmek ve bu konuda onların fikrini almaktı.²² Nitekim bu iki tarikat arasındaki rekabet ve onların yerel otoritelere karşı başına buyruk tavırları, Haçlı tarihçilerinin de dikkatini çekmişti. Özellikle Haçlı teorisyenlerinin bir kısmı, askerî tarikatların tek bir otorite altında birleştirilerek yeniden yapılandırılması veya Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesinden sonra Kudüs Krallığı’na bağlanmaları gerektiğini düşünüyordu. Askerî tarikatların bir araya gelmeyecek şekilde Yakın Doğu’nun farklı bölgelerinde görevlendirilmesi veya servetlerine el konulması, Haçlı teorisyenlerinin bu konudaki diğer tavsiyesiydi.²³ Papa V. Clemens’in davetinin diğer amacı da Kilisenin içinde bulunduğu zor şartlara rağmen, Kutsal Toprakların kurtarılmasına öncelik vermektir. Papa, orada istikrarlı bir Latin hâkimiyetinin tesisi için her türlü fedakârlığın yapılmasını gerekli görüyordu. Ermeni ve Kıbrıs krallıklarının kendilerinden yardım beklediği hususunu da seferin meşru sebeplerinden birisi olarak ön plana çıkarıyordu. Kutsal Toprakları yeniden kurtarmak amacıyla düzenlenecek Haçlı seferi için iki üstad-ı âzamanın derin tecrübelerinden istifade etmek istediğini belirtiyordu. Bu amaç hususunda onlarla müzakere etmek için kendilerini Batı’ya davet ediyordu.²⁴ Papanın davetine ilk cevap veren Jacques de Molay oldu. Ancak Hospitalier Üstad-ı Âzamı Foulques de Villaret, Rodos meselesini gerekçe göstererek daha ileri bir tarihte davete icabet etti.²⁵

¹⁵ Korykoslu Hayton, *age*, s. 10, 20-21, 23-24.

¹⁶ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 3, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, s. 366.

¹⁷ Altay Tayfun Özcan, “Hülegü’nün Ortadoğu Seferinde Kudüs ve Kentin Moğol-Haçlı İlişkilerinin Dönüşümündeki Yeri,” *Filistin Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2021, s. 6, 9-10.

¹⁸ Korykoslu Hayton, *age*, s. 27.

¹⁹ Korykoslu Hayton, *age*, s. 27, 99-242

²⁰ Korykoslu Hayton, *age*, s. 27, 245, 271; Çeken, *agm*, s. 222-223.

²¹ Leopold, *age*, s. 27-29.

²² Muhiittin Çeken, *İsa’nın Yoksul Askerleri: Tapınak Şövalyeleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s. 208; Çeken, *agm*, s. 211, 12 no’lu dipnot.

²³ Alan Forey, “The Military Orders in the Crusading Proposals of the Late-Thirteenth and Early-Fourteenth Centuries”, *Military Orders and Crusades*, Variorum 1994, s. 317-345; Murat Çaylı, “II. Charles d’Anjou ve Kutsal Toprakları Kurtarma Projesi: Conseil’in Çeviri ve Değerlendirilmesi”, *Gazi Akademik Bakış*, S. 18/36, 2025, s. 315, 317-318, 320.

²⁴ Clement V, *Regestum Clementis papae V ex vaticanis archetypis sanctissimi domini nostri Leonis XIII pontificis maximi iussu et munificentia nunc primum editum cura et studio monachorum ordinis S. Benedicti*, ex Typographia vaticana, Roma 1885, no. 1033, s. 190-191. “...vero monent non modicum ad predicta, quam citius comode poterimus, exequenda illustrissimi regum Armenie atque Cypri, quibus compatimur toto corde, presidia postulata, propter que considerare compellimur aliquas certas vias ad ipsum negocium promovendum. (Bütün kalbimizle desteklediğimiz ve bizzat işin yoluna girebilmesi hususunda diğer bazı yolları acilen dikkate almamıza yol açan Ermenistan ve Kıbrıs’ın en yüce kralları, bizden önceden (yukarıda) istemiş oldukları yardımları bir an önce yapmamız hususunda ısrar ediyorlar.)” Bu çevirinin kontrolünde yardımını gördüğüm Öğr. Gör. Alp Ejder Kantoğlu’na teşekkür ederim.

²⁵ *Les Grandes Chroniques De France*, C. 8, Ed. Jules Viard, Pour La Societe de L’ Historie de France, Paris 1934, s. 257.

Üstad-ı Âzam Jacques de Molay, Papa V. Clemens'in talebine 1306/7 yılında sunduğu *Concilium super negotio Terre Sancte* başlıklı projeye karşılık verdi. Molay projesinde, seferin organize edilmesinde Papanın aktif bir rol üstlenerek Avrupa'nın güçlü devletlerini sürece dâhil ettiği klasik bir Haçlı Seferi modeline atıf yapıyordu. Latinlerin Yakın Doğu'da müstahkem mevkiilerden yoksun olmalarını gerekçe göstererek küçük bir Haçlı Seferinin (*passagium particulare*) Hristiyanlar için felaket yaratacağını düşünüyordu.²⁶ Bu nedenle de geniş kapsamlı ve "geleneksel" temellere dayanan büyük bir Haçlı Seferi (*passagium generale*)²⁷ öneriyordu.²⁸ Foulques de Villaret ise Papanın talebine 1306-1308 tarihleri arasında yazdığı tahmin edilen projelerle karşılık verdi.²⁹ Villaret'nin ilk projesi,³⁰ iki kısımdan oluşur ve ilk kısım ağırlıklı olarak "askerî strateji" ve "ordunun yapısıyla" alakalı bilgiler içerir.³¹ Burada Villaret, seferin propaganda yönü üzerine odaklanır. Birinci Haçlı Seferi'ne atıf yaparak Papalığın sağlayacağı dinî motivasyonun önemine dikkat çeker.³² İkinci kısımda ise seferin finansal boyutunu ele alır. Villaret diğer teorisyenlerden farklı olarak bu projesinde, seferin maliyetini (ki bunun içinde arbaletçi, atlı, piyade çeşitli bölgelerden sağlanacak ücretli asker veya şövalyelerin masrafları da dâhil) karşılamak için Papalığın kontrolünde düzenli bir hazine oluşturulması gerektiğini düşünür. Ona göre Kilise çevrelerinden ve Avrupa'daki Hristiyan olmayan unsurlardan alınacak vergilerle uzun soluklu bir savaş bütçesi oluşturulabilirdi.³³ Villaret tarafından kaleme alındığı düşünülen ikinci³⁴ ve üçüncü³⁵ projeler, Wallmeyer'e göre birbirinin devamı niteliğindedir ve Rodos Seferi esnasında yazılmıştı.³⁶ İkinci projesinde Villaret, Haçlı ordusunu komuta edecek lider vasıflı bir komutanın önemini dile getirir ve özellikle, karadan ve denizden yapılacak büyük bir seferin risklerine dikkat çeker;³⁷ Rodos'un önemini ön plana çıkarır.³⁸ Villaret üçüncü projesinde ise ağırlıklı olarak Haçlı ordularının ihtiyaç duyacağı coğrafi bilgilere yer vermeyi tercih eder. İaşe ve ibate sorunu yaşamadan onları Kahire'ye ulaştırmanın en pratik yolunu sunar. Memlûk ordusunun niteliği hakkında önemli detaylar verir.³⁹ Nihâî olarak Villaret, Birinci Haçlı Seferi'ne atıf yaparak büyük bir seferin zararlarını açıklamaya çalışır, küçük ölçekli bir Haçlı Seferini ideal yöntem olarak savunur.⁴⁰

2. Proje Yazarlarının Haçlı Ordusunun Sayısı ve Niteliğine Dair Düşünceleri

Fidenzio da Padova, projesinin ikinci kısmında, "Kutsal Toprakların nasıl ele geçirilebileceği ve sonrasında nasıl korunacağı" sorusu üzerine yoğunlaşır, buna dair stratejik tavsiyeler verir, Hristiyanlığın ahlaki değerlerine atıf yaparak Haçlılara nasihatlerde bulunur. Bu noktada, kalabalık bir ordu ve bu orduya hükmedecek koruyucu bir liderin⁴¹ önemini ön plana çıkarır fakat böyle bir liderin kim olabileceği veya nerde bulunabileceği konusunda

²⁶ Molay, Arvad Adası'ndaki deneyimine dayanarak ideal bir üs noktasının yokluğunun küçük ölçekli bir Haçlı Seferini işlevsiz kılacağını düşünüyordu. Bkz. Sylvia Schein, *Fideles Crucis: The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land*, Clarendon Press, Oxford 1991, s. 201.

²⁷ Stratejik bir bölgeyi ele geçirmek veya sahip olunan stratejik bir bölgedeki hâkimiyeti güçlendirerek buradan düşmanı yıpratma ve sonrasında daha büyük ölçekli bir sefere zemin hazırlama amacı taşıyan *Passagium particulare*, küçük ölçekli bir sefer niteliği taşır. *Passagium generale* ise Avrupa'nın tüm imkânlarını seferber ettiği, geniş kapsamlı bir hazırlık sürecinin gerektiği ve Haçlıların Yakın Doğu'da geniş siyasî ve askerî hâkimiyet kurması üzerine tasarlanmış büyük ölçekli sefer türünü ifade eder. Bkz. Cornel Bontea, "The Theory of the Passagium Particulare: A Commercial Blockade of the Mediterranean in the Early Fourteenth Century?", *A Military History of the Mediterranean Sea*, Leiden 2018, s. 202; Çaylı, *Bir Haçlı'nın Rüyası*, s. 37; ayrıca bkz. Serdar Çavuşdere, *Avrupa'nın Türk Sorunu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 91-93.

²⁸ *The Templars: Selected Sources*, çev. Malcolm Barber ve Keith Bate, Manchester University Press, Manchester 2002, s. 105-106; ayrıca krş. J. Delaville Le Roulx, *La France en Orient au XIVe Siècle: Expéditions du Maréchal Boucicaud*, C. I, Ernest Thorin, Paris 1886, s. 55-56; Aziz Suryal Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, Methuen & Co. Ltd, Londra 1938 s. 55; Leopold, *age*, s. 27-29; Schein, *age*, s. 202; Çeken, *agm*, s. 212.

²⁹ Wallmeyer, *agm*, s. 463.

³⁰ *Hec est informatio et instructio nostri magistri Hospitalis super faciendo generali passagio pro recuperatione Terre Sancte, que erit breviter, divina gratia facient* başlıklı proje metni için bkz. Joseph Petit, "Mémoire de Foulques de Villaret sur la croisade" In: *Bibliothèque de l'école des chartes*, 1899, tome 60. s. 602-610.

³¹ Wallmeyer, *agm*, s. 463-464.

³² *Documents on the Later Crusades, 1274-1580*, Ed. and Trans. Norman Housley, St. Martin's Press, New York 1996, s. 41-42; Çavuşdere, *age*, s. 71; Constantinos Georgiou'ya göre Villaret, Haçlı propagandasında Papalık ciddi bir etkiye sahipti. Yeni seferin başlatılmasında Papa V. Clemens'i meseleye dâhil edilmesi bu açıdan önemliydi. Ayrıca, Haçlı seferlerinin başarısızlığı nedeniyle eleştirilere maruz kalan Hospitalier Şövalyelerinin yeni bir Haçlı seferi için Papa ile işbirliği içinde görünmesi kaybolan imajları için de anlamlıydı. Constantinos Georgiou, "Propagating the Hospitallers' Passagium: Crusade Preaching and Liturgy in 1308-1309", In *Islands and Military Orders, c.1291-c.1798*, Eds., E. Buttigieg and S. Phillips, Ashgate, 2013, s. 54.

³³ *Documents on the Later Crusades*, s. 42-44; Jonathan Riley-Smith, *The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus 1050-1310*, C. I, Palgrave Macmillan, New York 1967, s. 221; Wallmeyer, *agm*, s. 464.

³⁴ *Incipit tractatus dudum habitus ultra mare per magistrum et conventum Hospitalis et per alios probos viros qui diu steterunt ultra mare: Qaliter Terra Sancta possit per Christianos recuperari* isimli proje metni için bkz. Benjamin Z. Kedar ve Sylvia Schein, "Un Projet de 'Passage Particulier' Proposé par l'Ordre de l'Hôpital 1306-1307", *Bibliothèque de l'école des Chartes*, vol. 137, no. 2, 1979, s. 211-226.

³⁵ *La devise des chemins de Babilone* olarak bilinen diğer projeye dair bazı detaylar için bkz. Wallmeyer, *agm*, s. 464.

³⁶ Wallmeyer, *agm*, s. 464.

³⁷ Kedar ve Schein, *agm*, s. 212, 222-224.

³⁸ Çavuşdere, *age*, s. 72.

³⁹ Wallmeyer, *agm*, s. 464.

⁴⁰ Kedar ve Schein, *agm*, s. 212, 222; Çeken, *agm*, s. 218-219.

⁴¹ Fidenzio projesinde, Haçlı ordusunun liderliğini üstlenecek şahıs konusuna oldukça geniş yer ayırır ve adeta bir insanda tümü bir arada kolay görülemeyecek üstün erdemlere sahip, ütopye sayılabilecek bir profil çizer. Ona göre Haçlı ordularını komuta edecek kişi dürüstlük, cesaret, adalet, kararlılık, bilgelik gibi erdemlere sahip olmasının yanı sıra, seferin mali yükünü tek başına üstlenecek bir zenginliğe ve cömertliğe de

KUTSAL TOPRAKLARIN KURTARILMASINDA MEMLÛK ENGELİ: FIDENZIO DA PADOVA, KORYKOSLU HAYTON, JACQUES DE MOLAY VE FOULQUES DE VILLARET'İN HAÇLI SEFERİ PROJELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

bilgi vermez.⁴² Müstakbel Haçlı ordusunun baş düşmanı olarak gördüğü Memlûk ordusuyla alakalı istatistiklere dayanan teknik bilgiler veren Fidenzio, 40.000⁴³ mahir savaşçıdan oluşan bu orduya karşılık Haçlı ordusunun en az 30.000 süvari veya 20.000 süvari ve bunlara ilaveten diğer yardımcı birliklerden oluşması gerektiğini savunur. Fidenzio, Memlûk ordusunun silah teçhizatı hakkında detaylı malumat vererek bunlara karşı koyabilmek için Haçlı ordusunun mızrak, kılıç, arbalet, yay kullanmasının elzem olduğunu düşünür.⁴⁴ Hayton ise Memlûklerin farklı milletlerden oluşan bir ordu kurduklarını ve bu ordunun süvari ağırlıklı (20.000) olduğunu belirtir. Ordunun merkezi olarak Kahire'yi işaret eden Hayton, onun dışında sultana bağlı Dımaşk bölgesinde Türkmen ile Bedevilerden oluşan ve menfaat karşılığında hareket eden 5.000 kişilik bir ordudan bahseder. Altay Tayfun Özcan'ın ifade ettiği gibi Hayton, Kahire'deki ordu dışında diğer bölgelerdeki Memlûk ordusunun etkisini göz ardı eder ve sultanlığın askerî gücünü merkez ordudan ibaret sayar. Bu nedenle ilk etapta düşmanın insicamını bozmak için 1.000 şövalye, 3.000 piyade ve 10 kalyondan oluşan bir kuvvetin yeterli olacağını, fazlasının maliyet açısından sıkıntı yaratabileceğini savunur. Hayton, Doğu'da yerli Hristiyanlardan oluşan 40.000 piyade ve okçuyu da Haçlı ordusunun bir parçası kabul eder ve onların genel taarruzda oldukça faydalı olacakları inancını taşır. Ancak Hayton'un projesinin en önemli alametifarikası, Haçlı-Moğol ittifakını önermesidir. Ona göre bu ittifak kapsamında 10.000 kişilik bir Moğol ordusu, Haçlı ordusuna destek sağlayacak ve bu destek, seferin başarılı olmasında belirleyici olacaktır.⁴⁵

Templier Şövalyeleri Üstad-ı Azamı Jacques de Molay, 40.000-50.000 piyade, 12.000-15.000 süvariden oluşan bir ordunun Kutsal Toprakların kurtarılması için kâfi geleceğini düşünür. Molay, bu sayıyı belirlerken muhtemelen, eski Memlûk Sultanı Baybars'ın 30.000'den fazla Moğol veya 15.000'den fazla Frank askerine karşı mücadelede yenilginin kaçınılmaz olacağına dair söylemine atıf yaparak Haçlıların Memlûk ordusunun karşı koyabileceği asker sayısını göz önünde bulundurmıştı. Bu nedenle Fransa, İngiltere, Almanya, Sicilya, Aragon ve Kastilya gibi güçlü krallıklardan toplanacak en azından 12.000-15.000 süvari, 5.000 piyade ve 2.000 arbaletçiden oluşan bir orduya kesin olarak ihtiyaç vardı.⁴⁶ Küçük çaplı bir seferi savunan ve bu seferi beş yıllık bir zaman dilimine yayan Villaret ise, kara ordusunu 1.000 şövalye ve 4.000 arbaletçi olarak tasarlar.⁴⁷

3. Donanma Gücü ve Etkisi Üzerine

Donanma gücü, Fidenzio'nun projesinde üzerinde önemle durduğu bir konudur zira o, Kutsal Toprakların kurtarılmasında donanmanın⁴⁸ büyük işleve sahip olduğunu düşünür. Bu nedenle, donanmanın demirleyebileceği bölgelerden, sahip olması gereken mürettebat sayısına kadar detaylar verir. Ona göre en az 30 en fazla 50 gemiden oluşacak bir donanma ve ihtiyaç halinde bu donanmaya eşlik edebilecek yedek gemiler, Sarazenlerle mücadelede Haçlı ordusuna büyük katkı sağlayacaktı. Bu katkı sadece Memlûk kuvvetlerine karşı askerî mücadelelerde değil aynı zamanda tüm Sarazenlerin deniz ticaretinin engellenmesine de yardımcı olacaktı. Ona göre, Sarazenlerin ihtiyaç duyduğu ticari emtiaları onlara taşıyan Batılı tüccarların önü kesilirse, Müslümanlar müşkül durumda kalacaklar ve bu açıdan dezavantajlı duruma düşeceklerdi. Bu, hem deniz ticaretinden elde ettikleri vergi gelirlerini azaltacak hem de ekonomilerine büyük bir darbe⁴⁹ indirmiş olacaktı. Fidenzio bu konudaki ön görüşünü ise bazı Mısırlı Hristiyan tüccarlardan bu konu üzerine yaptığı münazaralara dayandırır ve bir bakıma onların ön görüşünü aktarır. Fidenzio'ya göre donanmanın bir diğer önemli katkısı, Memlûklerin asker ihtiyacının karşılanmasında önemli yer tutan Karadeniz'deki denizcilik faaliyetlerinin önünü kesecek olmasıydı. Son olarak Fidenzio,

sahip olmalıydı. Bkz. Fidenzio da Padova, *age*, s. 74-82; Leopold'a göre Fidenzio, Sanudo dışında projesinde bu konuya hassasiyetle eğilen tek kişiydi. Bkz. Leopold, *age*, s. 69, 72; Alan Forey'e göre Fidenzio'nun üzerinde hassasiyetle durduğu güçlü lider meselesi, muhtemelen Yakın Doğu'daki Haçlı ordularının çok başlıktan kaynaklı olarak zaman zaman yaşadıkları ihtilaflarla alakalıydı. Fidenzio muhtemelen, tüm Haçlı ordularını tek bir çatı altında birleştirecek güçlü bir liderin Haçlılar arasındaki ihtilafları veya çok başlılığı engelleyeceğini düşünmüştü. Forey, *agm*, s. 318-319.

⁴² Forey, *agm*, s. 319.

⁴³ Leopold'a göre Memlûk ordusunun sayısı konusunda Haçlı teorisyenleri tarafından verilen bilgiler güvenilir kabul edilmemelidir. Fidenzio'nun bu konuda verdiği 40.000 rakamına karşı Jacques de Molay sadece Suriye'de sultana bağlı 15.000 atlı ve 50.000 piyade olmak üzere 65.000 kişilik bir sayıdan bahsetmektedir. Ona göre bu teorisyenler Haçlı ordusunun büyük olması gerektiğini düşündükleri için hakkında çok detaylı malumata sahip olmadıkları Memlûk ordusunu özellikle şişirmişlerdi. Bkz. Leopold, *age*, s. 107.

⁴⁴ Fidenzio da Padova, *age*, s. 51-89.

⁴⁵ Korykoslu Hayton, *age*, s. 30, 247-248, 269, 271, 272, 276; Haçlı-Moğol ittifakını savunan bir diğer teorisyen, Guillaume de Nogaret'di. Bkz. Murat Çaylı, "XIV. Yüzyıl Haçlı Seferi Projelerinde Türk İmajı: Projeler, Teşebbüsler ve Değişen Fikirler", *14. Yüzyılda Haçlılar ve Türkler*, Selenge Yayınları, İstanbul 2023, s. 192.

⁴⁶ *The Templars: Selected Sources*, s. 107-108; ayrıca krş. *Bulletin de la Société grayloise d'émulation*, N. 3, Gilbert Roux, Gray 1900, s. 211; Schein, *age*, s. 201; Atiya, *age*, s. 56; Runciman, *age*, s. 366-367.

⁴⁷ Kedar ve Schein, *agm*, s. 212, 224; Leopold, *age*, s. 129; Çeken, *agm*, s. 219.

⁴⁸ Anthony Leopold'a göre, Memlûk Sultanlığına karşı deniz ablukası uygulama fikri ilk olarak Fidenzio tarafından ortaya atılmıştı. Bkz. Leopold, *age*, s. 206.

⁴⁹ Mısır Sultanlığını askerî ve özellikle ticari anlamda zayıflatmak için deniz ablukası uygulama fikrinin öncüsü Fidenzio olmuştur. Llull ve II. Charles, Fidenzio ile birlikte bu konuya ilk dikkat çeken olmuştur. Bkz. Leopold, *age*, s. 127; Azer Gürcan, "Teorisyenlerin İzinde: XIII. Yüzyıl Sonu XIV. Yüzyıl Başlarında Levant'ta Ticari Abluka Düşüncesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 35, 2024, s. 219.

denizlerde dolaşacak bir Haçlı filosunun, Memlûk ordusunun hareket alanını sınırlandıracağını ve Müslümanların Haçlı ordusuna karşı toplu taarruza geçmelerini engelleyeceğini ön görür.⁵⁰

Fidenzio'ya kıyasla Hayton Haçlı ordusunun donanma gücünü daha sınırlı tutar ve 10 kalyondan oluşan bir donanmanın kâfi geleceğini düşünür. Hayton, bu donanmanın Memlûk ordusunun gücünü bölceceği ve bunun da diğer bölgelere saldırmak için Haçlı ordusuna rahat hareket alanı sağlayacağını iddia eder. Ona göre Haçlı donanmasının gerçekleştireceği saldırılar, Memlûklerin deniz üzerindeki tüm hareket alanını oldukça kısıtlayacaktı. Bu hareketle, Memlûk ordusunun tüm ihtiyaç maddelerini temin etmesi engellenecek ve böylece sultanlığın savaş gücüne darbe indirilecekti.⁵¹ Templier Üstad-ı Âzamı Jacques de Molay, genel donanma gücü konusunda nicel veri paylaşmaktan ziyade donanmanın niteliği konusunda görüşlerini paylaşır. Ancak buna rağmen hem Kıbrıs'ın yardım ihtiyacına cevap verebilecek hem de Hristiyan tüccarların Memlûk Sultanlığı ile ticari faaliyetlerine engel olabilecek 10 kadırgalık öncü deniz kuvvetinin yararlı olacağını düşünür. Laurialı Roger'in oğlu Rogeron'u da bu donanmanın kaptanı olarak önerir. Buna gerekçe olarak da Rogeron'un dünyevi mallarını Ceneviz veya Venedik gibi denizlerde güçlü devletlere kaptırma korkusu yaşamamasını gösterir. Bu nedenle Molay, mallarına zarar gelebileceğinden dolayı Templier veya Hospitalier tarikatlarının donanma sorumluluğunu üstlenmesini sakıncalı bulur. Kısacası, bu konuda kendi tarikatı ve Hospitalier tarikatı adına pragmatik bir yaklaşım sergiler. Buna rağmen Molay her hâlükârda, kadırgalardan ziyade büyük gemilerin Haçlı ordularına daha büyük avantaj sağlayacağını savunur. Gemilerin kadırgalardan daha fazla yük taşıma kapasitesine sahip olması ve kadırgaların daha maliyetli olmasını da buna gerekçe olarak gösterir. Ona göre donanma gücü zayıf⁵² olan Memlûk ordusu, denizlerde Haçlı ordusuna karşı direnç gösteremezdi.⁵³ Villaret'nin Haçlı seferi projesinde donanma gücü önemli bir yer tutar. Villaret'ye göre seferin hemen başlangıcında, Kıbrıs Krallığı ve Templier Şövalyelerinin de desteğiyle teçhiz edilecek 25 kadırgalık küçük donanma Mısır sahillerine inerek Memlûk Sultanlığı ile ticaret yapan Hristiyan tüccarların faaliyetlerini engelleyecekti. Böylece Memlûklerin erzak ve silah temininin önü kesilmiş olacak, orduları yıpratılacaktı. Arkadan gönderilecek ve 50-60 kadırgadan oluşacak büyük donanma ise Haçlıların Doğu'da ihtiyaç duyacağı at sevkiyatını gerçekleştirecek ve en önemlisi de ana kuvvetin gelişine kadar tahrip faaliyetleri yürütüp Memlûk ordusunu yoracaklardı.⁵⁴

Deniz ticaretinin Memlûk Sultanlığına katkısı, proje yazarlarının dikkatini çeken temel hususlardan birisidir. Bu teorisyenler; Venedik, Ceneviz ve Pisa gibi İtalyan tüccar devletlerin Mısır ile yaptıkları ticaretin Memlûk ekonomisini canlı tuttuğunu ve özellikle savaşta ihtiyaç duyduğu birçok malzemenin karşılanmasına katkı sağladığı görüşündedirler. Bu nedenle, Memlûk deniz ticaretinin ve yollarının kesilmesinin, hem Memlûk Sultanlığının savaş gücünü azaltacağını hem de ekonomisine büyük darbe vuracağını düşünürler. Papalığın Batılı devletlere yaptırım⁵⁵ uygulayarak bu ticareti engellemesini,⁵⁶ savundukları projelerin başarısı için oldukça mühim görürler.⁵⁷ Nitekim Cornel Bontea'ya göre, donanması zayıf fakat bir o kadar deniz ticareti üzerinden ekonomisini güçlendiren ve ihtiyaç duyduğu her türlü ürünü temin eden Mısır Sultanlığının bu alandaki etkinliğini kırmak, planlanan seferin başarısı için hayati önem taşıyordu. Bu, sadece Fidenzio da Padova, Korykoslu Hayton ve askerî tarikatların üstad-ı âzamları değil aynı zamanda 14. yüzyıl proje yazarlarının dikkat çektiği bir konuydu. Haçlı seferi projesi yazan teorisyenlerin neredeyse hepsi; deniz gücü kırılmış, ihtiyaç duyduğu ürünleri temin edemeyen ve deniz ticareti üzerinden ekonomisine darbe vurulmuş bir Mısır Sultanlığının Haçlılar için çok daha kolay bir rakip olacağı düşüncesini paylaşıyorlardı.⁵⁸ Bu nedenle denilebilir ki, Memlûk Sultanlığının ablukaya alınması, Batılı tüccar devletlerin Müslümanlarla ticaretlerinin engellenmesi ve Kıbrıs ve Ermeni krallıklarının korunması

⁵⁰ Fidenzio da Padova, *age*, s. 83-89.

⁵¹ Korykoslu Hayton, *age*, s. 267-268, 270, 272.

⁵² Murat Özkan'ın Memlûklerin denizcilğe verdiği ehemmiyet konusundaki açıklamaları, Molay'in bu yöndeki tespitinin haklı olduğunu düşündürmektedir. Bkz. Murat Özkan, "XIV. Yüzyılda Doğu Akdeniz'deki Memlûk-Haçlı Mücadelesinde Kullanılan Gemiler", *14. Yüzyılda Haçlılar ve Türkler*, Ed. Altan Çetin, Selenge Yayınevi İstanbul 2023, s. 420-421.

⁵³ *The Templars: Selected Sources*, s. 108-109; Riley-Smith, *age*, s. 220; Schein, *age*, s. 201-202.

⁵⁴ *Documents on the Later Crusades*, s. 42-44; Riley-Smith, *age*, s. 220-221; Çavuşdere, *age*, s. 72; Çaylı, *Bir Haçlının Rüyası*, s. 49; Gürcan, *agm*, s. 227.

⁵⁵ Batılı tüccar devletlerle Müslüman devletler arasında 12. yüzyılın ortaları ile 14. yüzyılın ortaları arasında yaklaşık iki asırlık dönemde gelişen ticari ilişkiler ve Papalığın bu ilişkileri engelleme çabasına dair ayrıntılı okuma için bkz. Seyit Özkutlu, "Orta Çağ'da Papalık Yasakları Ve Müslüman Doğu: Latin Noter Kayıtları Işığında Doğu-Batı Ticareti (1162-1350)", *Belleten*, S. 83/297, 2019, s. 485-518.

⁵⁶ Nitekim Papalığın bu konudaki uyarılara kayıtsız kalmadığı ve Papa IV. Nicholas döneminde bu konuda hayata geçirilen bazı yaptırımların Papa V. Clemens tarafından da devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Zira V. Clemens, savaş aletleri başta olmak üzere birçok emtiyanın ticaretini yasakladı. Bu yasağa uymayanların dinî, ekonomik ve siyasî yaptırımla karşı karşıya kalacağı belirtildi. Memlûkler da Papalığın bu konudaki yaptırımına karşılık olarak Batılı tüccarların Sultanlığın kontrolündeki limanlarda ticari amaçlı ziyaretlerini engelleme yoluna gitti. Bkz. Ahmet Usta, *Hilal ile Haç Arasında Hayatlar, Ortaçağ Akdenizi'nde Ticaret ve Tüccarlar*, İletişim Yayınlar, İstanbul 2022, s. 174-175; Özkutlu, *agm*, s. 501; ancak Cornel Bontea'ya göre Papalığın yaptırımları sembolik olmaktan öteye gitmemişti; ciddi bir etki yaratmamıştı. Bkz. Bontea, *agm*, s. 203.

⁵⁷ Fidenzio da Padova, *age*, s. 83-86; Korykoslu Hayton, *age*, s. 267-268; *The Templar: Selected Sources*, s. 109; *Documents on the Later Crusades*, s. 42.

⁵⁸ Cornel Bontea, ayrıca, Mısır Sultanlığının deniz ticaretine darbe vurulması gerektiği yönündeki görüşlerin büyük sefer için bir hazırlık niteliği taşıdığını ve bu konudaki yaklaşımın "passagium particulare" kapsamında değerlendirilebileceğini düşünür. Bontea, *agm*, s. 203.

KUTSAL TOPRAKLARIN KURTARILMASINDA MEMLÛK ENGELİ: FIDENZIO DA PADOVA, KORYKOSLU HAYTON, JACQUES DE MOLAY VE FOULQUES DE VILLARET'NİN HAÇLI SEFERİ PROJELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

hususunda donanma gücü neredeyse tüm teorisyenler tarafından planlanan seferin başarısı için olmazsa olmaz görülüyordu.⁵⁹

4. Teorisyenlerin Çizdiği Güzergâh ve Üs Olarak Belirledikleri Bölgeler

Fidenzio; kara, deniz ve hem kara hem de deniz olmak üzere Haçlı ordusu için üç güzergâh belirler fakat ordunun nereden hareket edeceği konusunda kesin bilgi vermez. Kara yolunu kullanacak ordunun önce Konstantinopolis, ardından boğazı aşır Anadolu üzerinden Kilikya Ermeni bölgesine ulaşabileceği bir güzergâh çizer. O dönemde büyük bir kısmı Moğol kontrolü altında olan bu güzergâhı kullanmanın, atları beraberinde götürmek ve hâsıl olabilecek tüm ihtiyaçları karşılayabilmek için avantaj yaratacağını düşünür. Fidenzio, donanma için hareket noktası olarak Venedik ve Cenova limanlarını işaret eder. Hem deniz hem de kara yolu alternatifinde ise hareket noktası olarak Brindisi'yi belirler. Ona göre buradan hareket eden gemiler Adriyatik'i geçip Durazzo'ya ardından Konstantinopolis'e ulaşır oradan kara yoluyla devam edeceklerdi. Üs olarak kullanılacak veya hedef alınacak bölge/ler konusunda Fidenzio'nun tercihi Antakya veya Ermeni bölgesi olmuştur. İklimi, Sarazenlerin yoğun olduğu bölgelere uzaklığı, burada Hristiyan nüfusunun yoğun olması, özellikle jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeniyle Antakya görece ön planda olmuştur. Fidenzio; Mısır, Akkâ, Trablus, Arvad gibi bölgelerin hedef alınmasına, kendine göre bazı sebeplerden dolayı görece mesafeli yaklaşır.⁶⁰

Hayton, genel taarruz konusunda üç güzergâh belirler. Bunlardan birisi olan Barbarya'yı⁶¹ muhtemelen güvenli bulmadığı veya meşakkatli olduğu için önermez. İkinci güzergâh, Birinci Haçlı Seferi liderlerinden Godefroi de Bouillon önderliğindeki Haçlı ordusunun takip ettiği yol olan Konstantinopolis istikametidir. Hayton bu güzergâhın Konstantinopolis'e kadar olan kısmını güvenli bulurken sonrasında Türkiye'den Ermeni Krallığı'na kadar olan kısmın Türklerin olası saldırıları nedeniyle güvenliğinden şüphe eder fakat bu noktada Moğolların güvenliği sağlama konusunda devreye gireceklerine dair inancını paylaşır. Hayton son güzergâhı deniz yolu üzerinden çizer ve bu yol oldukça dolambaçlıdır. Bu noktada ilk durak Kıbrıs'tır ve buradan Suriye'deki bazı müstahkem mevkiinin ele geçirilmesi amaçlanır. Ancak buradan hedeflenen tahkimat ele geçirilmezse ordunun Ermeni bölgesine intikali planlanır. Böylece bir günlük yürüme mesafesindeki Antakya'ya ilerlenebilir. Hayton'a göre Antakya kolay ele geçirilebilecek bir bölgeydi ve burada yaşayan Hristiyan nüfus, Haçlı ordularına katılıp destek verecekti. Buradan hareket edecek Haçlı ordusu, Kayserya'ya ardından Hama'ya ulaşacaktı. Burada elde edilecek bir zafer, Şam'ın kapılarını açacaktı. Hayton'a göre Şam'dan hemen sonra hedef Trablus ve ardından Kudüs'tü.⁶²

Templier ve Hospitalier üstatları Haçlı ordusunun ilerleyeceği güzergâh konusunda net bilgi vermezler. Villaret hareket zamanının ve geçiş güzergâhının ordunun sayısı ve niteliğine göre belirlenmesinin daha doğru olacağını düşünür.⁶³ Ancak Kıbrıs ve Ermeni krallıkları ile Rodos, karargâh merkezi olarak tercih ettiği bölgeler olarak ön plana çıkar. Bu noktada Hayton, karargâh merkezi olarak Kıbrıs veya Ermeni krallıklarını tercih ederken,⁶⁴ Villaret Kıbrıs ve Rodos'u ön plana çıkarır.⁶⁵ Molay ise, ordunun hareket noktası hakkında bir öneride bulunmaz ve bu konudaki kararı, seferin liderliğini üstlenecek kral veya lordlara bırakır. Mısır Sultanlığına yakınlığı nedeniyle Kıbrıs Krallığı'nın karargâh olarak kullanılması gerektiğini düşünür; fiziki şartları, hedef bölgelere uzaklığı ve kültürel farklılıklara dayanan güven problemi (Molay'e göre Ermeniler, Frankların topraklarını işgal edeceğine dair endişe taşıyorlardı) nedeniyle Ermeni Krallığı'na ihtiyatlı yaklaşır. Ermeni Krallığı üzerinden ilerleyecek Haçlı ordusunun ciddi kayıplar vereceğini ve sayı olarak azalacağını düşünür. Bu nedenle Kıbrıs'ı ideal bir üs olarak görür fakat tedbir amaçlı olarak buradan hareket edecek ordunun hedef noktasının gizli tutulması gerektiğini savunur.⁶⁶

SONUÇ

1291 yılında Akkâ'nın kaybıyla birlikte Yakın Doğu'daki neredeyse tüm hâkimiyet alanlarını yitiren Orta Çağ Avrupası için başarısızlığın telafisi, yeni bir Haçlı seferi düzenlemekten geçiyordu. İki asır önce Papa II. Urbanus'un Kutsal Topraklara dair söylemini, iki asır sonra "Kutsal Toprakları Yeniden Kurtarmak" şeklinde revize ederek ilk sefer öncesi gibi kitleleri motive etmek, o dönemin şartlarında akılcı görünüyordu. Nitekim bu söylem, 14. yüzyılın hemen başlarında, Avrupa'nın Yakın Doğu'ya karşı sahip olduğu ideolojinin adeta sloganı haline geldi. Papalığa yakın isimlerden olan Fidenzio da Padova, Korykoslu Hayton, Jacques de Molay ve Foulques de Villaret, 11. yüzyıldan miras kalan bu ideolojinin eyleme dönüşmesine hizmet eden projeler kaleme

⁵⁹ Alain Demurger, *Tapınakçıların Çöküşü: Jacques de Molay*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2021, s. 201.

⁶⁰ Fidenzio da Padova, *age*, s. 89-91, 96-101; Çaylı, *Bir Haçlı'nın Rüyası*, s. 39-40.

⁶¹ Altay Tayfun Özcan'a göre Kuzey Afrika üzerinden Mısır'a ulaşmayı mümkün kılan yol. Bkz. Korykoslu Hayton, *age*, s. 273, 104'nolu dipnot.

⁶² Korykoslu Hayton, *age*, s. 273-276.

⁶³ *Documents on the Later Crusades*, s. 44.

⁶⁴ Korykoslu Hayton, *age*, s. 269.

⁶⁵ Kedar ve Schein, *age*, s. 224; Çeken, *age*, s. 219.

⁶⁶ *Templars: Selected Sources*, s. 106, 108; Çeken, *age*, s. 214.

aldılar. Bu isimler, “Kutsal Toprakları Yeniden Kurtarma” söylemi üzerinden Haçlıların Yakın Doğu’daki hâkimiyetini yeniden tesis etme arzusunu hayata geçirecek bir Haçlı ordusunun başarısı için tüm bilgi ve tecrübelerini aktarmaya çalıştılar. Bu noktada kendisine ilk başvurulmuş kişi olan Fidenzio da Padova, ahlâkî değerler üzerinden Kutsal Toprakların kurtarılabilceği bir doktrin inşa eder. Makaleye konu olan diğer projelerde yer almayan bu detay, Fidenzio’nun projesinin en belirgin özelliklerinden birisi olarak ön plana çıkar. Muhtemelen bu durum, Fidenzio’nun aynı zamanda bir din adamı olmasıyla yakın ilişkilidir. Özellikle Sarazenlerle mücadele sürecinde verdiği bazı tavsiyeler ve ideal bir komutanda bulunması gereken özellikler konusundaki gerçeklikten görece uzak romantik yaklaşımını, din adamı kimliğine sahip olmasıyla açıklamak mümkündür. Ancak her şeye rağmen Fidenzio’nun kullandığı dile bakarak tavsiyelerini dolu bir müktesebat ve istişareye dayalı sağlam temeller üzerine inşa ettiğini söylemek gerek. Nitekim bunu da işaret ettiği alternatif hedefler ve bu hedeflerin avantajlı veya tehlikeli yönleri üzerine yaptığı istişarelere dayalı seçeneklerden rahatlıkla anlayabiliriz.

Korykoslu Hayton’un Kilikya Ermeni Krallığı’nın bir asilzâdesi olmasının ve bağlı olduğu hanedanlığın o dönemdeki siyasî durumunun, projesinin içeriğini şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Özellikle o dönemde Memlûk Sultanlığı ile düşmanlığa dayalı ilişkileri, Hayton’un nazarında Moğolları ideal bir müttefik kılyordu. Moğolların o dönemki yayılma alanı ve Haçlılarla ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, Korykoslu Hayton’un bu ittifak önerisinin makul olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu nedenle, makaleye konu olan teorisyenler içinde Haçlı-Moğol ittifakını en bariz ortaya koyan Korykoslu Hayton’dur denilebilir. Haçlı mücadelelerinin gerçekleşeceği bölgenin siyasî, fizikî, kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında verilen malumatlar açısından değerlendirildiğinde, Hayton’un projesini daha geniş bir düzlemde ele aldığı görülür. Ancak her halükârda Hayton’un aidiyet duyduğu devletin çıkarlarını gözeterek yaklaşımını ve düzenlenmesi planlanan sefer üzerinden pragmatik sonuçlar beklentisini projesine yansıttığı da söylenebilir. Bu durumu, Hayton’un hem aidiyet duyduğu devletin içinde bulunduğu şartlar hem de kendisini ön plana çıkaran siyasî kimlik üzerinden okumak mümkündür.

Askerî tarikatların üstad-ı âzamları tarafından kaleme alınan projelere bakıldığında, sefere dair teknik ve askerî detayların görece daha fazla olduğu söylenebilir. Fidenzio ve Hayton’a kıyasla, Jacques de Molay ile Foulques de Villaret’in askerî ve finans konularındaki önerileri daha belirgindir. İki üstad-ı âzâmın askerî vasfa sahip olması, bu duruma neden olarak gösterilebilir. Bu nedenle, söz konusu proje içeriklerinin, yazarların kimlik ve beklentileri çerçevesinde şekillendiğini göz ardı etmemek gerek. Netice olarak taktik, strateji ve yöntemler farklı olsa da bu projelerin ortak bazı yönleri de vardı. Birisi, Kutsal Toprakların amaçlanıp Memlûk Sultanlığının hedef düşman görülmesi, diğeri de genel itibarıyla bu projelerin hayata geçmemesiydi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The Crusades, which were envisaged in 1095 at the Council of Clermont, influenced medieval Europe’s foreign policy for almost 200 years. The primary goal of this policy was to maintain the dominance that had been founded in some regions of the Near East, particularly following the First Crusade. The end of Latin rule in Jerusalem in 1187, the primary driving force behind the Crusades, led to a number of changes in Christian Europe’s military and political strategies. As of this date, Europe changed its defensive strategy and switched to an offensive position in order to regain possession of the Holy Land, and although military expeditions were organized in the region for this purpose, no result was achieved. After the 1291 defeat at Acre, Europe’s hopes for the Holy Land were completely dashed. However, Europe was not willing to accept the loss of the Holy Land. There were some reasons that kept their hopes alive. For example, Cyprus and the Armenian kingdoms, the remnants of the Crusaders, were waiting for help. Delivering aid to these regions without falling under Muslim rule was of utmost importance in order to use them as a base for a Crusade to capture the Holy Land. Indeed, Europe had no time to lose and had to act quickly to make up for two centuries of failure. This time, however, the Papacy wanted to handle the campaigns on a more professional basis in order not to take any chances. In this process, drawing the theoretical underpinnings of the expeditions was crucial for success. People who had been in the East for a long time and had a deep knowledge of the political, physical, religious and socio-economic structure of the region could well have created a road map for the planned expedition. Fidenzio da Padova, Hayton of Korykos, Jacques de Molay and Foulques de Villaret, masters of the military orders, were among the ideal people with these qualities. For this reason, it was not unusual for the Pope to ask them for a project for the crusade that the Catholic Church planned to organize in order to regain sovereignty over the Holy Land.

In this regard, Fidenzio da Padova was the first to respond to this request with the *Liber Recuperationis Terre Sancte*, which laid the theoretical foundation for the Western drive to reclaim the Holy Land. The project, which is believed to have been founded at the Council of Lyon in 1274 and presented to Pope Nicholas IV in 1291, was written based on Fidenzio’s experience and knowledge gained during his long stay in the Near East. In this project, Fidenzio provided important data on the political, socio-economic, religious and cultural structure of the Near East, while conveying his suggestions based on his observations and experience for the Papacy to achieve its goal

KUTSAL TOPRAKLARIN KURTARILMASINDA MEMLÛK ENGELİ: FIDENZIO DA PADOVA, KORYKOSLU HAYTON, JACQUES DE MOLAY VE FOULQUES DE VILLARET'NİN HAÇLI SEFERİ PROJELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

of re-establishing dominance in the Holy Land. Fidenzio's project included important technical, tactical and strategic details about the land and naval power of the Crusader army, the route it would follow, and the regions it would target in the Near East. As the only author of the project to have lived in the Near East for nearly his whole life, Hayton of Korykos, an Armenian nobleman, made significant political, military, socioeconomic, and geostrategic recommendations for the area. For Hayton, who drew an expedition project based on the Crusader-Mongol alliance, it was very important to base the expedition on a legitimate basis, to supply all the deficiencies that could affect the course of the expedition with a detailed calculation, to have detailed information about all the capabilities and strategies of the enemy, and to choose the ideal time for the expedition.

The grand masters of the military orders, Jacques de Molay and Foulques de Villaret, had been in the Near East for a long time, where the Crusader struggles were intense, and had mastered all the political and military dynamics of the region. They constituted an ideal position among those whom the Pope would request for a Crusader project. These two great masters were summoned to the West by Pope Clemens V and asked to share their views and suggestions for the planned Crusade. Presenting their projects between 1306-1308, the masters shared their views and proposals for the return of the Holy Land to Latins rule. The most striking detail in these two projects was that the Templier Grand Master Jacques de Molay advocated a large-scale crusade based on the traditional thesis of a Crusade. The Templier Grand Master Foulques de Villaret, on the other hand, thought differently and advocated a small-scale crusade and gave important advice on the predominantly financial aspect of the crusade.

Methodology

The problematic of the study is to evaluate the motivation of the Papacy to regain control of the Holy Land through Fidenzio da Padova, who has a religious personality, Hayton of Korykos, who stands out politically, and the masters of the Templier and Hospitalier orders, known for their military identities. The study aims to examine in a comparative manner when and for what purpose the projects of these four theorists were written and what kind of proposals they offered for the success of the campaign. The differences and similarities in the projects written by the theorists within the framework of their own interests and expectations were tried to be identified. It is interpreted how the identity of these project authors is reflected in their projects. The study is discussed comparatively in the light of the theorists' projects and modern studies.

Results and Conclusion

The fact that these projects were written after 1291 and that "Recovery of the Holy Land" was their recurring theme showed that the West was still motivated to pursue the Crusader concept, whose roots had been established almost 200 years earlier. These initiatives are concrete examples of this motivation. Fidenzio da Padova's project was the first concrete example in this sense. The identity of the theorists undoubtedly shaped the content of their recommendations and expectations. For example, Fidenzio's identity as a cleric led him to adopt a romantic approach that was far from reality. Unlike the other project authors, Hayton of Korykos, an Armenian nobleman, was the only one who spent almost his entire life in the Near East, and from this point of view, his political, military, socio-economic and geostrategic proposals for the region were very important. His dynasty's hostile relations with the Mamluk Sultanate made the Mongols an ideal ally for the Crusaders. For this reason, he saw a successful Crusade as a salvation for the political organization he belonged to. He thought that this success would come with the Mongol alliance. The military identity of the masters of the military orders also dictated that their projects focus more on military techniques, tactics and finance. As a result, despite some different tactical and technical details, the common goal was the Holy Land and the common enemy was the Mamlûk Sultanate.

KAYNAKÇA

ATIYA, Aziz Suryal, *The Crusade in the Later Middle Ages*, Methuen & Co. Ltd, Londra 1938.

BONTEA, Cornel, "The Theory of the Passagium Particulare: A Commercial Blockade of the Mediterranean in the Early Fourteenth Century?", v. 118, *A Military History of the Mediterranean Sea: Aspects of War, Diplomacy, and Military Elites*, ed. Georgios Theotokis ve Aysel Yıldız, Leiden 2018, s. 202-219.

Bulletin de la Société grayloise d'émulation, N. 3, Gilbert Roux, Gray 1900.

CLEMENT V, *Regestum Clementis papae V ex vaticanis archetypis sanctissimi domini nostri Leonis XIII pontificis maximi iussu et munificentia nunc primum editum cura et studio monachorum ordinis S. Benedicti*, ex Typographia vaticana, Roma 1885.

ÇAVUŞDERE, Serdar, *Avrupa'nın Türk Sorunu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

ÇAYLI, Murat, *Bir Haçlının Rüyası: Philippe de Mézières ve Haçlılar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021.

MUHİTTİN ÇEKEN

ÇAYLI, Murat, "II. Charles d'Anjou ve Kutsal Toprakları Kurtarma Projesi: Conseil'in Çeviri ve Değerlendirilmesi", *Gazi Akademik Bakış*, S. 18/36, 2025, s. 311-324.

ÇAYLI, Murat, "XIV. Yüzyıl Haçlı Seferi Projelerinde Türk İmaji: Projeler, Teşebbüsler ve Değişen Fikirler", *14. Yüzyılda Haçlılar ve Türkler*, Selenge Yayınları, İstanbul 2023, s. 189-204.

ÇEKEN, Muhittin, *İsa'nın Yoksul Askerleri: Tapınak Şövalyeleri*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.

ÇEKEN, Muhittin, "Papa V. Clemens'in Haçlı Seferlerini Yeniden Diriltme Çabaları: Templier ve Hospitalier Şövalyelerinin Haçlı Projeleri", *14. Yüzyılda Haçlılar ve Türkler*, Ed. Altan Çetin, Selenge Yayınevi, İstanbul 2023.

DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient au XIVe Siècle: Expéditions du Maréchal Boucicaud*, I, Ernest Thorin, Paris 1886.

DEMURGER, Alain, *Tapınakçıların Çöküşü: Jacques de Molay*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2021.

DOCUMENTS ON THE LATER CRUSADES, 1274-1580, Ed. and Trans. Norman Housley, St. Martin's Press, New York 1996.

FIDENZIO DA PADOVA, *Liber Recuperationis Terre Sancte: Bir Fransiskan Rahibin Kutsal Toprakları Kurtarma Projesi*, çev. ve notl. Murat Çaylı, Selenge Yayınları, İstanbul 2025.

FOREY, Alan, "The Military Orders in the Crusading Proposals of the Late-Thirteenth and Early-Fourteenth Centuries", *Military Orders and Crusades*, Variorum 1994, s. 317-345.

GEORGIOU, Constantinos, "Propagating the Hospitallers' Passagium: Crusade Preaching and Liturgy in 1308-1309", In *Islands and Military Orders, c.1291-c.1798*, eds. E. Buttigieg ve S. Phillips, Ashgate, 2013, s. 53-63.

GÜRCAN, Azer, "Teorisyenlerin İzinde: XIII. Yüzyıl Sonu XIV. Yüzyıl Başlarında Levant'ta Ticari Abluka Düşüncesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 35, 2024, s. 215-232.

KEDAR, Benjamin Z. ve Schein, Sylvia, "Un Projet de 'Passage Particulier' Proposé par l'Ordre de l'Hopital 1306-1307", *Bibliothèque de l'école des Chartes*, vol. 137, no. 2, 1979.

KORYKOSLU HAYTON, Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı: Memlûklere Karşı Avrupa-Moğol İttifakı Tasarısı (1307), çev. ve notl. Altay Tayfun Özcan, Kronik Yayınları, İstanbul 2023.

LEOPOLD, Antony, *How to Recovery the Holy Land: The Crusade Proposals of the Late Thirteenth and Early Fourteenth Centuries*, Ashgate 2000.

LES GRANDES CHRONIQUES DE FRANCE, C. 8, Ed. Jules Viard, Pour La Societe de L' Historie de France, Paris 1934.

MENACHE, Sophia, "The Hospitallers During Clement V's Pontificate: the Spoiled Sons of the Papacy?", *Military Orders II*, Ed. Helen Nicholson, Ashgate, Aldershot 1998, s. 153-162.

ÖZCAN, Altay Tayfun, "Hülegü'nün Ortadoğu Seferinde Kudüs ve Kentin Moğol-Haçlı İlişkilerinin Dönüşümündeki Yeri", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2021, s. 1-19.

ÖZKAN, Murat, "XIV. Yüzyılda Doğu Akdeniz'deki Memlûk-Haçlı Mücadelesinde Kullanılan Gemiler", *14. Yüzyılda Haçlılar ve Türkler*, Ed. Altan Çetin, Selenge Yayınevi, İstanbul 2023, s. 419-444.

ÖZKUTLU, Seyit, "Orta Çağ'da Papalık Yasakları Ve Müslüman Doğu: Latin Noter Kayıtları Işığında Doğu-Batı Ticareti (1162-1350)", *Belleten*, S. 83/297, 2019, s. 485-518.

PETIT, Joseph, "Mémoire de Foulques de Villaret sur la croisade" In: *Bibliothèque de l'école des chartes*, 1899, s. 602-610.

RILEY-SMITH, Jonathan, *The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus 1050-1310*, C. I, Palgrave Macmillan, New York 1967.

RUNCIMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 3, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

SCHEIN, Sylvia, *Fideles Crucis: The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land*, Clarendon Press, Oxford 1991.

KUTSAL TOPRAKLARIN KURTARILMASINDA MEMLÛK ENGELİ: FIDENZIO DA PADOVA, KORYKOSLU HAYTON, JACQUES DE MOLAY VE FOULQUES DE VILLARET'NİN HAÇLI SEFERİ PROJELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

THE TEMPLARS: SELECTED SOURCES, çev. Malcolm Barber ve Keith Bate, Manchester University Press, Manchester 2002.

USTA, Ahmet, *Hilal ile Haç Arasında Hayatlar, Ortaçağ Akdenizi'nde Ticaret ve Tüccarlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2022.

WALLMEYER, Gion, "With Pen and Sword: With Pen and Sword Knights as Crusade Advisors between the 12th and the 14th Century", *Francia*, v. 46, 2019, s. 453-468.

EKLER

Teorisyenler	Proje Tarihi	Ordu Sayısı	Donanma Gücü	Güzergâh	Üs Bölgesi	Hedef Düşman
Fidenzio da Padova	1291	30.000 süvari veya 20.000 süvari+yardımcı birlikler	30 veya 50 gemi	Konstantinopolis-Anadolu-Kilikya. Donanma hareket noktası: Venedik ve Genova. Hem deniz hem karayolu: Brindisi-Adriyatik-Durazzo-Konstantinopolis.	Antakya-Kilikya	Memlûk Sultanlığı
Korykoslu Hayton	1307	1000 şövalye+3000 piyade, 40.000 yerli Hristiyan ve en önemlisi de 10.000 kişiden oluşan Moğol ordusu	10 kalyon	1. Barbarya (güvenli bulmaz) 2. Konstantinopolis istikameti sonrası Anadolu üzerinden Kilikya bölgesi	Kıbrıs, Kilikya, Antakya	Memlûk Sultanlığı
Jacques de Molay	1306/7	En az 12.000-15.000 süvari, 5000 piyade ve 2000 arbaletçiden oluşan bir ordu.	10 kadirga	Güzergâh çizmemiş.	Kıbrıs	Memlûk Sultanlığı
Foulques de Villaret	1306-1308	1000 şövalye ve 4000	Başta 25 kadirga, sonrasında 50-60 kadirga	Güzergâh çizmemiş.	Kıbrıs, Kilikya, Rodos.	Memlûk Sultanlığı

Tablo 1: Haçlı teorisyenlerinin projelerinde ön plana çıkan bazı fark ve benzerliklerin tabloya yansımaları.

KUTSAL TOPRAKLARIN KURTARILMASINDA MEMLÛK ENGELİ: FIDENZIO DA PADOVA, KORYKOSLU HAYTON, JACQUES DE MOLAY VE FOULQUES DE VILLARET’NİN HAÇLI SEFERİ PROJELERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>